

چالش های اساسی مذاکرات ایران و اروپا برای حفظ برجام چیست؟

نگاهی به اقدامات و اظهارات مسئولین اروپایی در دوره ترامپ بویژه روزهای پایانی ضرب الاجل بیانگر آن است که اروپا به غیر از موارد مرتبط با فعالیت هسته ای، در سایر موارد یعنی رفتار منطقه ای و توان موشکی ایران با ترامپ دارای اتفاق نظر است.

هادی اهوازیان - پس از اعلام خروج ترامپ از برجام و اظهار نظر مقامات اروپایی در خصوص تمایل به حفظ برجام و متعاقب آن تمایل ایران برای مذاکره با اروپا، تمام نگاه ها به اروپا و ایران معطوف شده است.

در این میان تحلیل های مختلفی درخصوص امکان حفظ برجام مطرح می شود که عمدتاً بر پایه امکان حفظ مبادلات تجاری و اقتصادی میان ایران و اروپاست.

اما نگاهی به دلایل ادعایی ترامپ برای خروج از برجام حاکی از آن است که چالش هایی به مراتب مهمتر از حفظ روابط تجاری و اقتصادی پیش روی مقامات ایران و اروپاست که مانع از موفقیت الگوی برجام بدون ترامپ است. برای تشریح موضوع چند نکته بیان می شود:

1- محمد جواد ظریف وزیر خارجه ایران در پیام ویدیویی انتقاد به عدم پایبندی ترامپ به برجام و وعده اروپایی ها به دادن امتیازهای بیشتر از طرف ایران عنوان کرد: "این امتیازدهی ها، یک توافق جدید است که شامل مسائلی است که همه ما تصمیم گرفتیم از مذاکرات ما مستثنی شود، که شامل ظرفیتهای دفاعی ایران و نفوذ منطقه ای آن بود."

حال اگر به سخنان ترامپ در 18 اردیبهشت توجه شود ملاحظه می شود که توان موشکی و نفوذ منطقه ای ایران از نخستین موضوعات انتقادی بود که به همراه موضوعات هسته ای دستاویز خروج او از برجام قرار گرفت. مواردی که پیش از این در ضرب الاجل 120 روزه نیز عنوان شده بود.

به عبارتی موضوع اشاره شده در پیام ظریف را می توان از علل اصلی

انتقاد ترامپ و خروج از برجام ارزیابی کرد. ظاهراً مخالفت برخی کشورهای عربی مانند عربستان، امارات و بحرین به همراه اسرائیل از برجام ناشی از تصمیم مورد اشاره است.

2- نگاهی به اقدامات و اظهارات مسئولین اروپایی در دوره ترامپ بویژه روزهای پایانی ضرب الاجل بیانگر آن است که اروپا به غیر از موارد مرتبط با فعالیت هسته ای، در سایر موارد یعنی رفتار منطقه ای و توان موشکی ایران با ترامپ دارای اتفاق نظر است و خواهان ایجاد محدودیت در حوزه های یادشده است. موارد متعددی در این رابطه قابل استناد است.

بیانیه سه کشور آلمان، فرانسه و بریتانیا در 6 مرداد 96 اولین اقدام مشترک با ایالات متحده بعد از برجام است که پس از پرتاب موشک ماهواره بر سیمرغ، ایران را به نقض قطعنامه شورای امنیت متهم کرد.

علاوه براین تلاش اتحادیه اروپا در 27 فروردین 97 به تصویب تحریم های جدید علیه ایران یکی دیگر از اقدامات اروپا است که اگر چه در اعمال تحریم ها ناکام ماند اما این نکته را بایستی مد نظر قرارداد که عدم تصویب تحریم ها بعلت اختلاف نظر کشورهای اروپایی با رفتار منطقه ای ایران و فعالیت موشکی نبود، بلکه مخالفت ایتالیا و اتریش بواسطه نگرانی از موثر نبودن تحریم در متقاعدکردن ترامپ به ماندن در برجام بود.

و دیگر اینکه تلاش رهبران اروپایی به راضی نگه داشتن ترامپ در قبال امتیازهایی از طرف ایران در موضوع نفوذ منطقه ای و توان موشکی یکی دیگر از تلاش های اروپا برای ایجاد محدودیت در مسائلی است که مطابق برجام تصمیم بر مستثنی بودن آنها از مذاکرات بود.

بنابراین به نظر می رسد مسائل یادشده از نگرانی های جدی اروپاست لیکن بصورت تاکتیکی جهت بهره مندی از منافع برجام و یا به قول دکتر ولایتی در یک تقسیم وظایف با ایالات متحده وارد چالش جدی با ایران در برجام نشد.

اما زمانی که اروپا با گام های عملی ترامپ برای خروج از برجام روبرو شد و منافع حاصل از برجام را با برهم خوردن توافق در خطر دید، در قبال برخورداری منافع کمتر از برجام، امتیازهایی از طرف ایران به ترامپ وعده داد که موثر واقع نشد.

3- با توجه به وعده مسئولین کشور به تلافی اقدام ترامپ، واکنش ایران دور از انتظار نیست.

در این میان گزینه های مختلفی در برجام و خارج از آن بعنوان واکنش های احتمالی مطرح شده است. لیکن بواسطه مذاکرات پیش رو، انتخاب گزینه حداکثری (درون برجام) نظیر خروج از معاهده ان پی تی و یا از سرگیری فعالیت های هسته ای تا زمان پایان مذاکرات دنبال نخواهد شد لذا واکنش ایران را می توان غیر برجامی و در دو بعد منطقه ای و دفاعی پیش بینی کرد.

حملات خمپاره ای از خاک سوریه به منطقه جولان (تحت اشغال اسرائیل) هرچند به تلافی حمله اسرائیل به پایگاه T4 سوریه انجام شد، لیکن به دلیل انجام حملات مذکور بلافاصله یک شب بعد از اعلام خروج از برجام، می تواند سریع ترین واکنش غیرمستقیم به اقدام ترامپ تفسیر شود.

رویداد مهمی که تکرار آن با توجه به موضع تل آویو در قبال مخالفت با حضور ایران در سوریه و در مقابل عدم تمایل ایران به عقب نشینی، بسیار محتمل است.

4- اما اکنون اروپا به دنبال حفظ برجام است و ایران نیز به واسطه کاهش اثرات فشارهای اقتصادی و عدم بازگشت به قبل از برجام، گزینه ای بهتر از تداوم برجام بدون ایالات متحده ندارد. اما این گزینه نیز مستلزم اطمینان از تمایل اروپا و ارائه "تضمین های عملی" در این خصوص است. بر این اساس قرار شده تا موضع نظام در رابطه با برجام ظرف چند هفته بعد از مذاکره ایران و اتحادیه اروپا اعلام شود.

اما با توجه به موارد مطرح شده، بقای برجام مستلزم پاسخ به چند سوال اساسی است.

نخست - آیا مذاکرات ایران با سه کشور اروپایی در چارچوب توافق فعلی برجام و محدود به امکان حفظ مبادلات تجاری - اقتصادی انجام خواهد شد؟

دوم - آیا اروپا کماکان به دنبال مذاکرات مکمل در خصوص توان موشکی و نفوذ منطقه ای ایران است؟

سوم - بلعکس آیا ایران ادامه حضور خود در برجام را به عدم مداخله

اروپا در ترتیبات منطقه ای و ظرفیت های دفاعی کشور مشروط نمی کند؟

و دیگر اینکه آیا امکان دریافت تضمین های عملی از اروپا ممکن است؟

با توجه به آنچه عنوان شد در چارچوب توافق فعلی و مسائلی که از مذاکرات مستثنی شده اند، واکنش ایران به اقدام ترامپ بسیار محتمل است.

از طرف دیگر در اتحادیه اروپا نیز ظرفیت بالقوه ای برای اعمال تحریم های غیر برجامی در ارتباط با رفتار منطقه ای و توان موشکی ایران وجود دارد، بویژه اینکه پس از آن که تراز معادله حفظ برجام بر اثر فشارهای ایالات متحده بر اقتصاد اروپا منفی شد، احتمال تغییر جهت اروپا به سمت ایالات متحده و همراهی در اعمال تحریم های غیر برجامی (از نظر آنها) دور از انتظار نیست.

بنابراین از آنجا که پیش بینی رفتار ایران و اروپا در "مسائلی که از مذاکرات مستثنی شده اند" در آینده تقریباً غیرممکن است و با توجه به تاثیر رفتار آنها در بهره برداری از منافع برجام برای دو طرف، موارد مذکور از چالش های جدی اروپا و ایران برای حفظ برجام در مذاکرات پیش رو به شمار می روند.